Prof.dr Duško Vejnović, redovni professor Univerziteta u Banjoj Luci

Pola stoljeća i godina više: Univerzitet u Banjoj Luci na pragu svoje 51. godine

Kada je 7. novembra 1975. godine osnovan Univerzitet u Banjoj Luci, malo ko je mogao predvidjeti kakvu će ulogu ta ustanova imati u životu grada, regije i čitavog srpskog naroda s ove strane Drine. Tada je to bio drugi univerzitet u Bosni i Hercegovini i petnaesti u Jugoslaviji. U prvoj akademskoj godini imao je nešto više od sedam hiljada studenata i skroman broj fakulteta, nastalih uglavnom od istaknutih odjeljenja sarajevskih visokoškolskih ustanova. Danas, pedeset i jednu godinu kasnije, Univerzitet ima šesnaest fakulteta, Akademiju umjetnosti i Institut za genetičke resurse, oko petnaest hiljada studenata i više od sto četrdeset studijskih programa na sva tri ciklusa. Ipak, brojke ne govore najvažnije. Pedeset prva godišnjica nije jubilej u klasičnom smislu, i upravo zato je prilika za mirnije razmišljanje. Prošlogodišnje slavlje pola vijeka je za nama, pa se možemo pitati šta je Univerzitet bio, šta jeste i šta treba da postane.

Korijeni stariji od osnivačkog akta

Banjalučki univerzitet nije nastao ni iz čega. Njegova predistorija počinje 1950. godine, kada je otvorena Viša pedagoška škola. Njen zadatak bio je da poslijeratnoj Krajini da učitelje i nastavnike, a time i prvi stalni oslonac obrazovanja. Godine 1961. osnovan je Tehnički fakultet, a 1969. Viša ekonomska škola. Te ustanove pokazuju logiku koja je i kasnije obilježila razvoj Univerziteta. Banja Luka je visoko obrazovanje razvijala iz potrebe, a ne iz prestiža. Industrijalizacija Krajine tražila je inženjere i ekonomiste, škole su tražile nastavnike, a pravni poredak pravnike. Univerzitet je tako izrastao iz konkretnih društvenih zahtijeva, što mu je od početka dalo praktičan, gotovo zanatski karakter u najboljem smislu te riječi. Već godinu dana nakon osnivanja, 1976, odbranjena je prva doktorska disertacija i usvojen program razvoja do 1980. godine. To je značajan simbolički trenutak. Univerzitet koji brani doktorate prestaje biti samo nastavna ustanova i postaje mjesto proizvodnje znanja. Prvi rektor, profesor Dragomir Malić, vodio je Univerzitet u godinama kada je trebalo udariti temelje, a temelji se, kao što je poznato, ne vide, ali sve drže na sebi.

Univerzitet u vremenu iskušenja

Nijedna ozbiljna refleksija o istoriji banjalučkog Univerziteta ne može zaobići devedesete godine. Raspad Jugoslavije i rat donijeli su prekide u međunarodnoj saradnji, odlazak dijela kadra, materijalnu oskudicu i izolaciju. Paradoksalno, upravo tada Univerzitet postaje ono što ranije nije morao biti: centralna visokoškolska i naučna ustanova Republike Srpske, u kojoj se ne obrazuje samo stručni kadar, već se oblikuje i institucionalni identitet jedne nove političke zajednice. Profesori koji su predavali u nezagrijanim salama i studenti koji su učili uz svijeće nisu bili junaci nekog romantičarskog

narativa. Bili su ljudi koji su shvatili da se kontinuitet obrazovanja ne smije prekinuti, jer bi zajednica koja prestane obrazovati sopstvenu djecu prestala postojati u svakom smislu koji nadilazi puko fizičko trajanje. To iskustvo ostavilo je trajan pečat. Univerzitet u Banjoj Luci nikada nije bio akademska kula od slonovače. Bio je i ostao ustanova duboko upletena u sudbinu svoje sredine, sa svim prednostima i opasnostima koje takva upletenost nosi.

Od fakulteta ka integrisanom univerzitetu

Poslijeratni period donio je drugačiji izazov: modernizaciju. Između 2004. i 2006. godine bivši kasarnski kompleks predat je Univerzitetu i pretvoren u univerzitetski kampus. Ta promjena je više od urbanističke činjenice. Prostor nekadašnje vojne infrastrukture postao je prostor znanja. Teško je zamisliti jasniju metaforu za prelazak društva iz vremena sukoba u vrijeme izgradnje. Godine 2007. Univerzitet se integrisao sa svojim fakultetima i prestao biti labava federacija samostalnih jedinica. Iste akademske godine uveden je Bolonjski proces na svim studijskim programima. Uslijedili su osnivanje Komisije za obezbjeđenje kvaliteta 2009, akreditacija 2013. i reakreditacija 2019. godine. Fakultet bezbjednosnih nauka nastao je 2017. godine iz Visoke škole unutrašnjih poslova, a 2018. otvoren je Konfučijev institut. Svaki od tih koraka bio je dio istog procesa: Univerzitet se usklađivao sa evropskim visokoškolskim prostorom, ali bez odricanja od svoje osnovne misije u Republici Srpskoj.

Bolonjska reforma, doduše, zaslužuje i kritički osvrt. Ona je donijela uporedivost diploma, mobilnost i bodovni sistem. Istovremeno je donijela i rizik od pretvaranja studija u administrativno mjerenje bodova, od fragmentacije znanja i od toga da se univerzitet počne shvatati kao servis za tržište rada, a ne kao zajednica nastavnika i studenata posvećena istini. Taj rizik nije specifičan za Banju Luku, ali Banja Luka, kao i svaki univerzitet, mora odlučiti koliko će mu se prepustiti.

Šta znači univerzitet danas

Pitanje šta je univerzitet staro je koliko i sama ustanova. Humboldtova ideja jedinstva nastave i istraživanja i dalje je mjerilo prema kojem se odmjeravaju ozbiljne visokoškolske ustanove. Univerzitet nije produžena srednja škola niti kurs za sticanje kvalifikacija. To je mjesto gdje se znanje ne samo prenosi nego i stvara, gdje student ne uči samo odgovore nego i način na koji se postavljaju pitanja. Za Univerzitet u Banjoj Luci to pitanje danas ima posebnu težinu. Mala akademska zajednica u maloj zemlji suočena je s odlivom mladih ljudi, sa ograničenim finansiranjem nauke i sa međunarodnim sistemima vrednovanja koji ne opraštaju provincijalizam. Indeksirane publikacije, međunarodni projekti, citiranost i mobilnost istraživača više nisu stvar ugleda nego opstanka. Strategija razvoja Univerziteta zato s pravom ističe naučnoistraživački rad i transfer znanja u privredu kao prioritete. Strategija je, međutim, tek početak. Univerzitet će se mjeriti po tome koliko njegovih istraživača objavljuje u ozbiljnim međunarodnim časopisima, koliko doktoranata ostaje da radi u zemlji i koliko njegovih otkrića i inovacija nađe put do društva koje ga finansira.

Postoji i druga, manje mjerljiva dimenzija. Univerzitet je čuvar jezika, istorije, prava i kulture zajednice kojoj pripada. Filozofski, Filološki, Pravni i Fakultet političkih nauka, kao i Akademija umjetnosti, nisu luksuz pored tehničkih i medicinskih nauka. Oni su prostor u kojem društvo misli o sebi. Zajednica koja ima inženjere, ali nema filozofe, imaće mostove, ali neće znati zašto ih gradi.

Pogled naprijed

Pedeset prva godina dobra je prilika za trezvenost. Jubilarna retorika prošle godine bila je opravdana: pola vijeka postojanja nije mala stvar, posebno za ustanovu koja je preživjela rat, sankcije, tranziciju i višestruke reforme. Sada je, međutim, vrijeme da se postave teža pitanja. Kako zadržati najbolje studente i mlade naučnike? Kako povećati vidljivost banjalučke nauke u svijetu, a da se pri tom ne izgubi veza sa lokalnim potrebama? Kako osigurati akademsku autonomiju u društvu u kojem su politika i institucije često tijesno isprepletene? Kako od Univerziteta napraviti mjesto na koje će dolaziti profesori i studenti iz regiona i Evrope, a ne samo mjesto sa kojeg se odlazi?

Odgovori neće doći sami. Doći će iz rada generacija nastavnika koji svoju profesiju shvataju kao poziv, iz studenata koji od Univerziteta traže više od diplome i iz društva koje razumije da je ulaganje u znanje jedino ulaganje čija se vrijednost ne troši.

Univerzitet u Banjoj Luci je za pedeset i jednu godinu prešao put od nekoliko fakulteta u nastajanju do centralne naučne i obrazovne ustanove Republike Srpske. Taj put je bio sve samo ne lak, i upravo zato je dragocjen. Ako je prvih pola vijeka bilo vrijeme izgradnje i opstanka, sljedeće mora biti vrijeme izvrsnosti. Ustanova koja je nastala iz potrebe svoje sredine sada ima priliku da toj sredini vrati više nego što je od nje dobila: znanje, ljude i ideje koji će trajati duže od svakog jubileja.